

Қазақстан Республикасының
Қазақстан Республикасының
Ұлттық Банкі

Инфляцияға шолу
2004 жылдың 3-тоқсаны

Мазмұны

Мазмұны	2
1. Инфляция	3
a. Тұтыну бағалары	3
b. Базалық инфляция	5
2. Салық-бюджет саясаты	7
3. Ақша-несие саясатын жүргізу	8
a. Ақша ұсынысы	8
Ақша базасы	8
Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу	9
Ақша массасы	10
b. Ақша-несие саясатының құралдары және операциялары	13
Минималды резервтік талаптардың нормативі	14
Қысқа мерзімді ноталарды шығару	14
Репо және кері репо операциялары	16
Депозиттік операциялар	17
Заемдар беру	18
Валюталық бағам	18
Вексельдерді қайта есепке алу	21
4. Инфляция болжамы	22
a. 2004 жылдың 3-тоқсанына инфляция болжамын бағалау	22
b. 2004 жылдың 4-тоқсанына инфляция болжамы	22
c. 2005 жылдың 1-тоқсанына инфляция болжамы	23

1. Инфляция

2004 жыл экономикаға инфляциялық қысымның күшеюімен сипатталады. Ағымдағы жылы бағалардың өсуі соңғы 3-4 жылдағы неғұрлым жоғары нәтижені көрсетті. Мұны тұтыну нарығында ғана емес, нақты экономиканың көптеген секторларында: өнеркәсіп өндірісінде, құрылыста, жүк тасымалдауда байқауға болады.

Бұдан әрі Қазақстанның тұтыну нарығындағы баға өзгерістерінің динамикасы және олардың динамикасына ықпал ететін негізгі факторлар қарастырылады.

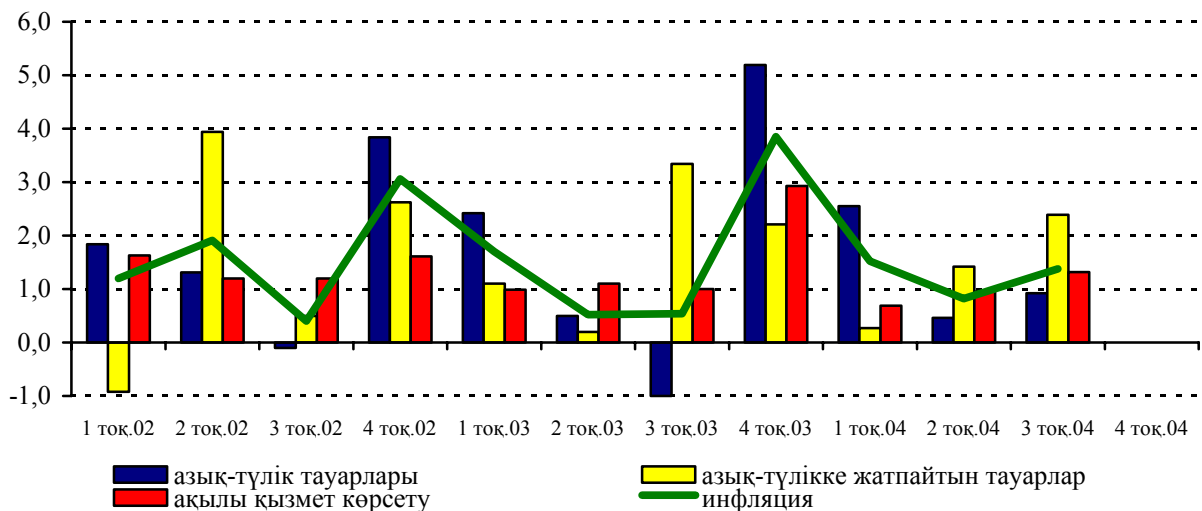
а. Тұтыну бағалары

2004 жылғы 3-тоқсанда (2004 жылғы қыркүйек айы маусыммен салыстырғанда) тұтыну бағалары 1,4% өсті. Инфляцияның 3-тоқсанда осындай едәуір жоғарылауы, 1999 жылды қоспағанда (1,4%), 1996 жылдан бері (3,7%) байқалған жоқ.

Сонымен бірге, ағымдағы жылдың қарастырылып отырған тоқсанында өткен тоқсанмен салыстырғанда теңге енгізілген кезден бастап барлық жылдардағыдай, инфляцияның күтілген мезгілдік төмендеуінің орнына жоғарылауы байқалды (2004 жылдың 2-тоқсанында инфляция 0,8% болды). Инфляцияның күтпеген жоғары қарқындары тамызда – 0,4% және қыркүйекте – 0,8% байқалды (1-график).

1-график

Инфляция және оны құрайтындардың динамикасы (өткен айға қарағанда %)

Қазақстан Республикасы статистика агенттігінің мәліметтеріне негізделген

Инфляция құрылымындағы баға динамикасын 2004 жылғы шілде-қыркүйек айларында 2,4% қымбаттаған азық-түлікке жатпайтын тауарлар айқындады. Олардың құрамында бензиннің және басқа жанар-жағармай материалдарының (дизель отыны, мазут, көмір) бағалары едәуір дәрежеде жоғарылады.

Қарастырылып отырған кезеңде жұмыртқа, қант, ет және ет өнімдері, сүт өнімдері, балық, нан өнімдері және жарма өнімдері бағаларының едәуір жоғарылауының салдарынан азық-түлік тауарлары 0,9% қымбаттады. Жеміс пен көкөніс қана арзандау болды, сонымен бірге олардың бағаларының төмендеуі күтілгеннен әлдеқайда аз болды.

Сонымен бірге, ыдыс-аяқтың, аяқ киімнің, тұрмыстық тоқыма бұйымдардың, матаның, киімнің, жеке гигиена тауарлары бағаларының өсуі байқалды.

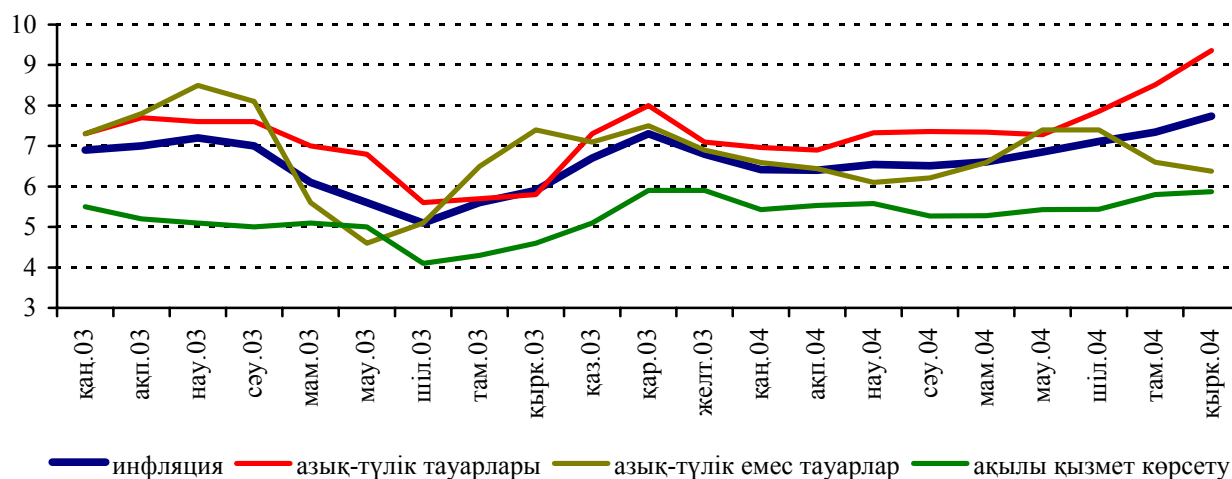
1,3% қымбаттаған ақылы қызмет көрсету құрылымында бағалардың негізгі қозғалысы: білім беру қызметін көрсету, жолаушы көлігі қызметін көрсету, демалыс, ойын-сауық және мәдени мекемелерге қызмет көрсету және медициналық қызмет көрсету, яғни бағаның құрылуын мемлекет тікелей реттейтін қызмет көрсетулер бойынша болды. Тұрғын үй-коммуналдық қызмет көрсету және мемлекет белгілі бір дәрежеде реттейтін байланыс мекемелерінің қызмет көрсету тарифтері аз ғана өзгерді.

2004 жылдан бастап тұтыну бағалары 3,8% өсті.

Инфляцияның жылдық көрсеткіші 2004 жылғы қыркүйектің аяғында 7,7% (2003 жылғы желтоқсанның аяғында – 6,8%) жетті. Азық-түлік тауарлары 9,4%, азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 6,4%, ақылы қызмет көрсету – 5,9% қымбаттады (2-график).

2-график

**Инфляция және оны құрайтындардың динамикасы
(өткен жылдың тиісті айына қарағанда %)**

Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің мәліметтеріне негізделген

Инфляцияның негізгі өсу себептері ішкі және сыртқы факторларға байланысты болды.

Екінші деңгейдегі банктердің белсенді несие саясаты және жоғары өтімділігі, Қазақстанға шетел валютасының едәуір әкелінуі, жұмыспен қамтудың және экономикадағы жалақы мөлшерінің, сондай-ақ зейнетақылар мен әлеуметтік жәрдемақылардың өсуі ақша агрегаттарының артуына себеп болды. Қарастырылып отырған кезеңде негізгі ақша агрегаттарының динамикасы инфляция қарқынынан айтарлықтай озық бола отырып, барынша жоғары қарқынмен өскенін көрсетті.

Соңғы жылдар ішінде Қазақстанда едәуір экономикалық өсу байқалады. Ағымдағы жылдың болжамын ескеретін болсақ, 5 жылда (2000 – 2004 жылдар аралығында) ЖІӨ-нің жиынтық өсуі нақты алғанда 63% болды. Бұл ретте инфляция қашанда едәуір экономикалық өсумен бірге жүретін құбылыс ретінде қарастырылады. Экономиканың өсуіне байланысты халықтың, сол сияқты шаруашылық жүргізуші субъектілердің де табыстарының артуы тұтыну және инвестициялық сұраныстың ұлғаюына ықпал етіп, бағалардың жоғарылауына әкелді.

Сыртқы факторлар арасынан инфляция “импортын” атап көрсеткен жөн. Ол мұнайдың жоғары әлемдік бағалары және көрші елдердегі тұтыну бағаларының едәуір жоғары өсуі арқылы пайда болады. Мұнайдың жоғары әлемдік бағалары бензин мен

жанар-жағармай материалдарының ішкі бағаларының өсуіне әкелетіні сөзсіз, олар өз кезегінде, басқа да тауарлар мен қызмет көрсету бағаларының жоғарылауына әкеп соғады. Негізгі сауда әріптестерімен (Ресей, Украина) тұтыну тауарларының қазіргі кездегі тауар айналымын ескергенде, осы елдердегі бағалардың өсуінің неғұрлым жоғары қарқыны Қазақстандағы инфляцияға әсерін тигізеді.

Сонымен бірге ТМД-ның екі ең ірі елдері, Ресей мен Украина, ағымдағы жылы бағаларды тұрақтандыру бойынша едәуір қиындықтарға кездесіп отыр, соның салдарынан олар ағымдағы жылдың инфляциясы жөніндегі болжамдарды жоғарылатып отыр.

Ресей Федерациясы Орталық Банкінің және Үкіметінің ресми мәлімдемесіне сәйкес 2004 жылы инфляция 10,5-11,0% құрайды, ал бастапқы болжам 10% болған еді. Тәуелсіз талдаушылардың пікірі бойынша инфляция тіпті 11% деңгейінен де жоғарылауы мүмкін.

Украинаның Министрлер кабинеті осы жылы 2004 жылғы инфляция болжамын екі рет қайта қарады. Бастапқыда инфляция 6,7% болады деп болжанса, қазан айында болжам 8,5% дейін, ал соңғы мәлімдемеге қарағанда инфляция ағымдағы жылы 9,5% дейін жетуі мүмкін. Сонымен бірге 2005 жылғы болжамдар жоғарылау жағына қарай қайта қаралуы ықтимал.

в. Базалық инфляция¹

2004 жылғы 3 тоқсанда өткен тоқсанмен салыстырғанда инфляцияның айтарлықтай жоғарылауы алғашқы екі әдістеме бойынша, яғни тауарлар мен қызмет көрсетудің белгілі бір тізбесін шығара отырып есептелген базалық инфляцияның бір уақытта өсуімен жалғасты (1-кесте). Сонымен қатар талдау жасалып отырған кезеңде, 2 және 3-тоқсандарда, бағалары шұғыл өзгерістерді көрсеткен тауарлар мен қызмет көрсетуді шығару болжанатын қалған үш әдістеме бойынша базалық инфляцияның мәні бір деңгейде қалды.

Бұл 2004 жылғы 3-тоқсанда алғашқы екі әдістеме бойынша шығарылатын тауарлар мен қызмет көрсету бағалары өсуінің басқа да тауарлар мен қызмет көрсету бағаларының өсу деңгейінде немесе тіпті одан да төмен болуына байланысты болды.

Базалық инфляцияның басқа есептеу әдістемелерімен салыстырғанда алғашқы екі тәсіл бойынша едәуір жоғары өсу қарқындарының осындай үрдістері жылдық инфляцияға да тән (3-график). Егер алғашқы екі әдістеме бойынша базалық инфляция жылдық көрсетуде 5,6% және 5,8% 2003 жылғы желтоқсанда, тиісінше, 2004 жылғы қыркүйекте 7,4% және 8,2% дейін ұлғайса, есептеудің басқа үш әдістемесі бойынша оның мәндері ең аз дәрежеде өсті немесе тіпті (2003 жылғы желтоқсанда 5,3%, 5,7% және 4,5% 2004 жылғы қыркүйекте тиісінше, 6,1%, 6,4% және 4,0% дейін) төмендеді.

Базалық инфляция монетарлық факторлардың инфляцияға ықпалын сипаттайтындықтан, базалық инфляция көрсеткіштерінің түрлі динамикасы осы ықпал етудің өсуі туралы біржақты айтуға жол бермейді. Сонымен бірге, осы базалық инфляция² бойынша жеткіліксіз деректер қатары қанша дегенмен де “жалпы” және базалық инфляциялар, сондай-ақ ақша агрегаттары мен пайыздық ставкалар

¹ Ұлттық Банк ақша-несие саясатын жүргізуде шешімдер қабылдаған кезде:

- көкөніс пен жемістерді, бензинді және көмірді қоспағанда, тұтыну бағаларының индексі (негізгі тәсіл);
- бағалардың ең көп төмендеуін көрсететін бес құрамдас бөлігін және бағалардың ең көп төмендеуін көрсететін бес құрамдас бөлігін қоспағанда, тұтыну бағаларының индексі ретінде есептелген базалық инфляцияның көрсеткіштеріне бағдарланады.

² Базалық инфляцияны есептеу 2004 жылдан бастап жүзеге асырылуда

арасындағы өзара байланыстарды зерделеу жөніндегі толыққанды талдау жүргізуді шектейді.

Соған қарамастан, 2004 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша Қазақстандағы инфляциялық процестердің ұлғаю үрдісін көрсетуі нақтылы факт, оны растайтын базалық инфляцияның 5 әдістеменің ішінен 4-еуі бойынша өсуі.

1-кесте

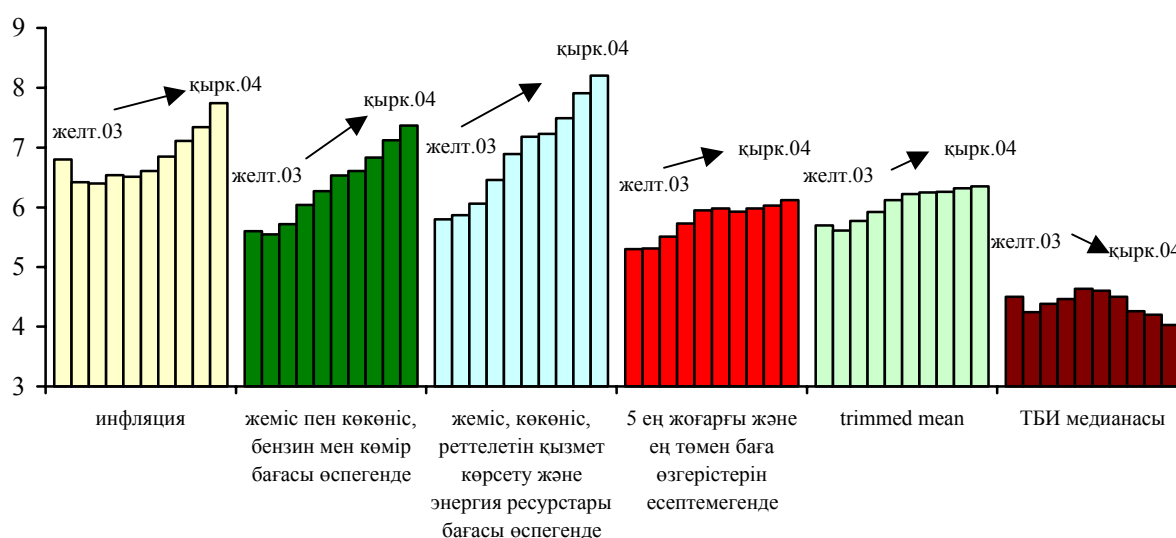
**Инфляция және базалық инфляция
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	04 1-тоқ.	04 2-тоқ.	04 3-тоқ.	04 қыр. 03 желт.-ға қарағанда	04 қыр.03 қырк.-ке қарағанда
Инфляция	1,5	0,8	1,4	3,8	7,7
Базалық инфляция					
1. көкөніс пен жемістер, бензин және көмір бағаларының өсуін есептемегенде	1,4	1,0	1,5	3,9	7,4
2. көкөніс пен жемістер, реттелетін қызмет көрсету және энергия ресурстары бағаларының өсуін есептемегенде	1,6	1,1	1,8	4,5	8,2
3. 5 ең жоғарғы және ең төменгі баға өзгерістері бойынша	1,6	1,0	1,1	3,8	6,1
4. trimmed mean	1,2	1,0	1,0	3,2	6,4
5. ТБИ медианасы	0,7	0,7	0,6	2,0	4,0

Қазақстан Республикасы статистика агенттігінің мәліметтеріне негізделген

3-график

**Инфляция және базалық инфляция
(жылдық көрсетуде %)**

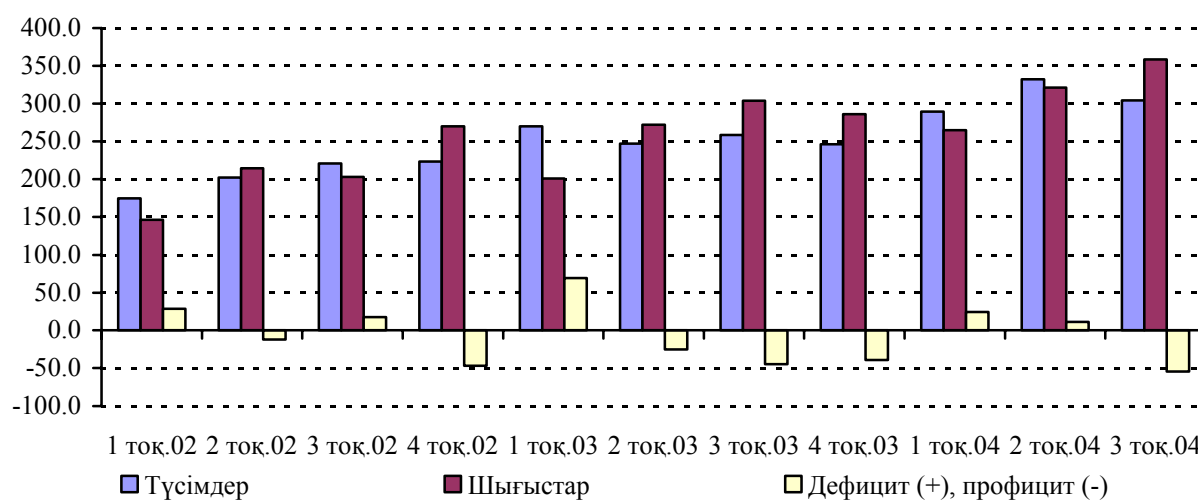
Қазақстан Республикасы статистика агенттігінің мәліметтеріне негізделген

2. Салық-бюджет саясаты¹

Мемлекеттік бюджет 2004 жылғы 3 тоқсанда 54,4 млрд. теңге тапшылықпен қалыптасты, 2003 жылғы 3 тоқсанда тапшылық 44,9 млрд. теңге мөлшерінде болды. Мемлекеттік бюджетке түсімдер 304,0 млрд. теңгені құрады, шығыстар 358,4 млрд. теңгеге қаржыландырылды. Өткен жылдың осындай кезеңінің көрсеткіштерімен салыстырғанда түсімдер 17,5%, шығыстар 18,1% ұлғайды (4-график).

4-график

Мемлекеттік бюджеттің орындалуы, млрд. теңге

Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігінің мәліметтеріне негізделген

Мемлекеттік бюджет түсімдерінің негізгі көлемі (2004 жылғы 3 тоқсанның қорытындысы бойынша 95,1%) салық түсімдеріне, ал оның құрылымында неғұрлым ірі корпоративтік табыс салығы, ҚҚС, әлеуметтік салық, табиғат ресурстарын пайдаланғаны үшін түсімдерге келді.

Мемлекеттік бюджеттің шығыстар құрылымында ағымдағы шығындар 2004 жылғы 3 тоқсанда 2003 жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 27,1% ұлғайды. Олардың құрылымындағы негізгі үлес қызмет көрсетуді сатып алуға (29,5%), жеке тұлғаларға ағымдағы трансферттерге (26,6%), жалақыға (20,3%) келеді. Бюджеттің капиталды шығындары 2,4%, төмендеді, несиелер керісінше 81,8% ұлғайды.

Мемлекеттік бюджеттің ықтимал тапшылығын қаржыландыруға 2004 жылғы 3 тоқсанда 59,5 млрд. теңге тартылды. Нәтижесінде Үкіметтің Ұлттық Банктегі шоттарында 2004 жылдың қыркүйегі соңында 142,0 млрд. теңге уақытша бос қаражат болды.

Үкіметтің ішкі борышы 2004 жылғы 3-тоқсанда 25,9% ұлғайып, 255,1 млрд. теңгеге, сыртқы борыш 0,2% ұлғайып, 3,0 млрд. долларға жетті.

¹ Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің деректері бойынша

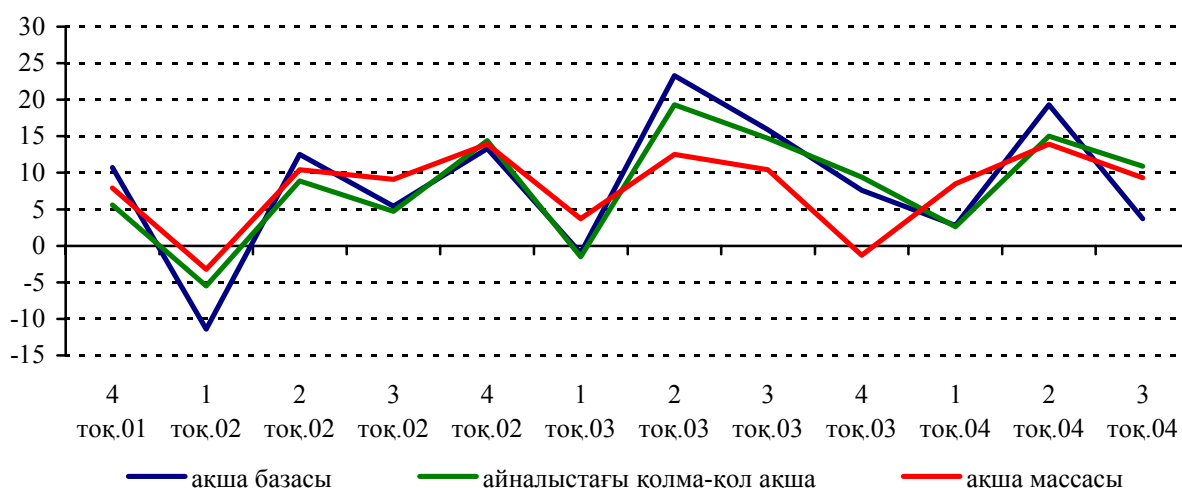
3. Ақша-несие саясатын жүргізу

а. Ақша ұсынысы

Соңғы жылдардағы ақша агрегаттарының динамикасына тоқсандық үрдістердің ұқсастығы тән. Ақша агрегаттарының өзгерістері қарқынының 1-тоқсандағы маусымдық (ең жоғары) төмендеуінен және кейіннен ұлғаюынан кейін 3-тоқсанда олардың өсуінде қарқынның кейбір бәсеңдеуі болды. 2004 жылғы 3-тоқсанның қорытындысы бойынша барлық ақша агрегаттарының өсу қарқыны өткен жылдың осындай кезеңіне қарағанда біршама төмен болды (5-график).

5-график

Ақша агрегаттарының динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Ақша базасы

Ақша базасы 2004 жылғы 3-тоқсанда 402,9 млрд. теңгеге дейін 3,7% ұлғайды. Оның ұлғаюының негізгі факторлары таза халықаралық резервтердің де және сол сияқты Ұлттық Банктің таза ішкі активтерінің де өсуі болды. Ал ағымдағы жылдың өткен тоқсандарында таза ішкі активтер төмендеуді көрсеткен еді (2-кесте).

Шетел валютасын едәуір әкелінуіне негізделген, шетел валютасына ұсыныстың сұраныстан асып түсуі Ұлттық Банктің халықаралық резервтерінің өсуіне мүмкіндік жасауын жалғастыруда. Таза халықаралық резервтер 2004 жылғы 3-тоқсанның соңына таман 2,9% ұлғая отырып, 6823,9 млн. долларға жетті. Қаржы министрлігінің сыртқы қарызын өтеу және Ұлттық қордың активтерін толықтыру ішкі нарықта валютаны сатып алумен және Үкіметтің Ұлттық Банктегі шоттарына шетел валютасының түсуімен бейтараптандырылды. Нәтижесінде, таза валюта қорлары 2,5% ұлғайды. Алтын түріндегі активтер оның әлемдік нарықтағы бағасының 4,7% өсуі нәтижесінде 6,4% ұлғайды.

2-кесте

**Ақша базасының динамикасы
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	04. 1-тоқ.	04. 2-тоқ.	04. 3-тоқ.
Ақша базасы	2,7	19,3	3,7
Таза халықаралық резервтер	10,4	14,6	1,5
Таза ішкі активтер	-15,6	-12,1	1,9
Үкіметке таза талаптар	-48,8	-79,7	-6,6
қаржы ұйымдарына талаптар	-36,0	-17,9	5,2
экономикаға талаптар	35,6	61,8	-9,7
басқа да таза ішкі активтер	21,7	41,2	3,3

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Таза ішкі активтердің 2004 жылғы 3-тоқсандағы өсуі қысқа мерзімді ноталар шығару көлемінің олардың өтеу көлемінің ұлғаюы аясында төмендеуі нәтижесінде қаржы ұйымдарына талаптардың ұлғаюына негізделді (қысқа мерзімді ноталардың көлемі номиналдық құн бойынша 5% төмендеді). Сонымен қатар, ұлғаю таза ішкі активтер бойынша болды.

Таза ішкі активтер құрылымында Үкіметке таза талаптар біршама төмендеді, бұл Үкіметтің Ұлттық Банктегі депозиттерінің 6,4% өсуінен туындады.

Тұтастай алғанда 2004 жылғы 3-тоқсанда ақша базасының құрамдас бөліктерінің динамикасы өткен тоқсандарға қарағанда неғұрлым бірқалыпты өзгерістермен сипатталды.

Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу

Екінші деңгейдегі банктердің жиынтық активтері 2004 жылғы 3-тоқсанда 1110,5 млрд. теңгеге дейін 11,3% ұлғайды. Бұл өсу екінші деңгейдегі банктердің ішкі активтерінің ұлғаюына байланысты, ал сол кезде олардың таза ішкі активтері азайды (3-кесте).

3-кесте

**Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	04.1-тоқ	04. 2-тоқ.	04. 3-тоқ.
Таза сыртқы активтер	-11,0	-25,1	-7,4
Ішкі активтер	7,9	13,9	10,2
Ұлттық банкке талаптар	22,9	14,7	-3,9
Үкіметке таза талаптар	10,7	15,2	21,1
экономикаға талаптар	6,5	13,3	12,7
басқа да ішкі таза активтер	-14,0	-12,3	-15,4
Пассивтер	6,9	10,2	11,3

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Таза сыртқы активтердің құрылымындағы өсу банктердің резидент еместерге талаптары бойынша және сол сияқты олардың алдындағы міндеттемелер бойынша болды. Талаптардың ұлғаюы резидент еместерді несиелеудің 2004 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда 3-тоқсанда 45,0% өсуімен қамтамасыз етілді. Резидент еместер алдындағы міндеттемелер арнайы мақсаттағы кәсіпорындар – ол банктердің өздерінің

еншілес ұйымдарынан (SPV) депозиттер, сондай-ақ шетелдік банктерден синдикалталған несиелер тарту есебінен өсті. Міндеттемелердің резидент еместер алдындағы талаптармен салыстырғанда неғұрлым жоғары абсолюттік өсу көрсеткіші банктердің ішкі таза активтерінің 7,4% төмендеуіне алып келді.

Банк жүйесіндегі депозиттердің жоғары қарқынмен өсуімен қатар резидент еместерден депозиттер мен несиелер тарту банктердің экономиканы несиелеудің жоғары қарқынын сақтауға мүмкіндік жасады. Екінші деңгейдегі банктердің экономиканың басқа секторларына талаптары Үкіметті қоспағанда 2004 жылғы 3-тоқсанда 12,7% өсті.

Үкіметке талап 21,1% өсті. Қорытындысында, басқа да ішкі таза активтердің 15,4% және Ұлттық Банкке талаптардың 3,9% төмендеуіне қарамастан, тұтастай алғанда екінші деңгейдегі банктердің ішкі активтері 10,2% ұлғайды.

Ақша массасы¹

2004 жылғы 3-тоқсандағы ақша массасы 1312,2 млрд. теңгеге дейін 9,3% өсті, бірақ ол өткен жылдың осындай кезеңіндегі өсу қарқынынан біршама төмен (10,4%). Оның өсуінің негізгі факторы депозиттік ұйымдардың ішкі активтерінің ұлғаюы болды (4-кесте).

4-кесте

Ақша массасының 2004 жылдағы динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

	04. 1-тоқ.	04. 2-тоқ.	04. 3 тоқ.
Ақша массасы	8,5	13,9	9,3
Таза ішкі активтер	10,1	8,0	-2,8
Ішкі активтер	7,2	18,9	20,0
Үкіметке таза талаптар	-22,8	-93,8	729,2
экономикаға талаптар	6,6	13,4	12,6
басқа да таза ішкі активтер	-3,5	-1,1	-7,7

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Депозиттік ұйымдардың Үкіметке таза талаптарының жоғары өсу қарқыны (8,3 есе) есепті кезеңнің айрықша ерекшелігі болды, ол ақша массасының өсуіне де себепші болды. Бұл Қаржы министрлігінің ішкі қарыз алу көлемін ұлғайтуымен түсіндіріледі. Нәтижесінде банк жүйесінің және несиелік серіктестіктердің ішкі активтері есепті кезеңде 20% өсті.

Депозиттік ұйымдардың ресурстық базасы өсуінің жалғасуы олардың несиелер нарығындағы қызметін жандандыруға мүмкіндік жасады. Тиісінше, ақша массасының есептік кезеңдегі динамикасы айтарлықтай дәрежеде экономиканың қаржылық емес секторын несиелеу көлемінің өсуінің жалғасуымен анықталды. Депозиттік ұйымдардың экономикаға талаптарының 2004 жылғы 3-тоқсандағы өсуі өткен кезеңмен салыстырғанда 12,6% болды.

2004 жылғы 3-тоқсанда айналыстағы қолма-қол ақшаның өсу қарқынының резиденттердің банк жүйесіндегі және несиелік серіктестіктердегі депозиттерінің өсу қарқынымен салыстырғанда алға шығуы, соңғыларының ақша массасының

¹ 2004 жылғы 1 қаңтардан бастап ауқымды ақша массасына (М3) шолу жасауға Ұлттық Банктің және екінші деңгейдегі банктердің шоттарынан басқа, несиелік серіктестіктердің шоттары кіреді. Сондықтан ақша массасының өзгерістеріне факторлық талдау жүргізу кезінде депозиттік ұйымдардың Ұлттық Банктің, екінші деңгейдегі банктердің және несиелік серіктестіктердің шоғырландырылған шолуы кіретін монетарлық шолу туралы сөз болады.

құрылымындағы үлесінің 76,6%-дан 76,2%-ға дейін төмендеуіне себеп болды. Сонымен қатар ақша массасының өсу қарқынының ақша базасының кеңею қарқынымен салыстырғанда озық болуы ақша мультипликаторының мәнін 3,09-дан 3,26-ға дейін ұлғайтуға алып келді (5-кесте).

5-кесте

Ақша массасының құрамдас бөліктері өзгерістерінің 2004 жылғы динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

	04. 1-тоқ.	04. 2-тоқ.	04. 3-тоқ.
Ақша массасы	8,5	13,9	9,3
айналыстағы қолма-қол ақша	2,6	15,0	10,9
резиденттердің депозиттер	10,4	13,5	8,8

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

– **Айналыстағы қолма-қол ақша**

Айналыстағы қолма-қол ақша 2004 жылғы 3-тоқсанда 10,9% ұлғайып (2003 жылғы 3-тоқсанда – 14,7%), 312,1 млрд. теңгені құрады.

Халықтың ақшалай табыстарының және негізінен мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылатын қызметкерлердің ағымдағы жылдағы еңбекақысының өсуіне негізделген жалақының өсе түсуі айналыстағы қолма-қол ақша ұлғаюының негізгі факторларының бірі болып қалады. Мысалы 2004 жылғы 3-тоқсанда өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда мемлекеттің жалақы төлеу шығыстары 43,3% (2003 жылғы 3-тоқсанда – 15%) өсті.

Банктердің және “Қазпошта” АҚ кассаларындағы қолма-қол ақшаның айналымы туралы есептің деректері ақша табыстары және жалақының өсуі айналыстағы қолма-қол ақшаның ұлғаюына әсер ететінін растайды (6-кесте).

Сонымен 2004 жылғы 3-тоқсанда өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда банкоматтарды және жеке тұлғалардың ағымдағы шоттарын есепке алғанда жалақы бойынша банктердің және Қазпоштаның кассаларынан қолма-қол ақшаны нетто-беруі 45,4%-ға өсіп, 227,0 млрд. теңге болды.

Айналыстағы қолма-қол ақшаның өсуіне сатудың барлық арналары бойынша бөлшек тауар айналымының 2004 жылғы 3-тоқсанда өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 23,3%-ға көбеюі де себеп болды.

6-кесте

Банктердің кассалары арқылы қолма-қол ақша берудің және түсімінің сальдосы

	03.	04.	03. 3 тоқ.
	3-тоқ.	3 тоқ.	қарағанда 04.
	млрд. теңге	млрд. теңге	3 тоқ.-да %
Тауарлар, қызмет көрсетулер және орындалған жұмыс	-42,7	-62,0	-45,3
ақысын төлеу үшін беру	156,1	197,2	26,3
сатудан түсімдер	198,7	259,2	30,4
Еңбекақы (банкоматтағы ақшаны қоса есептегенде)	156,1	227,0	45,4
Ауыл шаруашылығының өнімі*	29,9	26,7	-10,5
Шетел валютасымен операциялар	-86,4	-106,7	-23,5
банктердің өз айырбастау пунктеріне валютаны сатып алуға беру	66,5	93,3	40,4
банктердің өз айырбастау пункттерінің валюта сатудан түсімдері	152,9	200,0	30,8
Жеке тұлғалардың салымдары	-1,7	-5,2	-196,1
Зейнетақы және жәрдемақы*	50,3**	49,7	-0,9
Басқа да баптар	-70,5	-75,1	-6,8
Қолма-қол ақша берудің және түсімінің жиынтық сальдосы	34,9	54,5	56,1

* банктердің кассаларынан қолма-қол ақша беру

** Қазпошта арқылы төленген зейнетақылар мен жәрдемақыларды ҚТБЖ кодтары бойынша есепке алу

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

– Резиденттердің депозиттері

Ағымдағы жылы депозит нарығындағы ахуал өткен жылмен салыстырғанда олардың өсу қарқыны біршама қысқарғанына қарамастан, депозиттік ұйымдарда депозиттердің көбеюімен сипатталады. 2004 жылғы 3-тоқсанда резиденттердің депозиттері 1000,1 млрд. теңгеге жетіп, 8,9% өсті, ал 2002 және 2003 жылдардағы осындай кезеңдерде олар тиісінше 10,3% және 9,2% қарқынымен өскен (7-кесте).

Резиденттер депозиттерінің құрылымында нақты секторды несиелеудің негізгі көзі болып табылатын резиденттердің басқа депозиттерінің жоғары үлесінің сақталуы оң бағаланады. Сонымен, 2004 жылғы 3-тоқсанның соңында осы үлес 64,6% құрады, ал аударылатын депозиттердің үлесіне қалған 35,4% тиесілі болды.

Қарастырылып отырған кезеңде резиденттер депозиттерінің өсіміне негізгі салым банктік емес заңды тұлғалардың депозиттерінен (шамамен 80%) болды. 2004 жылғы 3-тоқсанда банктік емес заңды тұлғалардың депозиттерінің құрылымына тән ерекшелік шетел валютасындағы депозиттердің өсу қарқынының бәсеңдеуі болып табылады. Бұл теңгеге қатысты құнсыздануына байланысты шетел валютасынан, әсіресе, АҚШ долларынан «қашуға» талпынған кәсіпорындардың әрекеттеріне байланысты болуы мүмкін. Валюта депозиттерінің белгілі бір көлемінің болуы қажеттілігі, шын мәнінде, резидент еместермен болашақ операцияларды жүзеге асыруға не шетел валютасында банктік заемдарды өтеуге байланысты болады.

7-кесте

**Резиденттер депозиттерінің динамикасы
(өткен жылға қарағанда %)**

	04. 1-тоқ.	04. 2-тоқ.	04. 3 тоқ.	Депозиттер құрылымында ғы үлесі, % ¹
Резиденттердің депозиттері²	10,4	13,5	8,8	100,0
Теңгедегі аударылған депозиттер	14,2	16,2	9,5	25,2
халық	-1,5	16,6	4,9	3,6
банктік емес заңды тұлғалар	17,5	16,1	10,3	21,6
Теңгедегі басқа депозиттер	13,6	8,9	13,9	30,2
халық	28,5	12,9	12,5	16,0
банктік емес заңды тұлғалар	1,2	4,7	15,4	14,2
Шетел валютасындағы аударылған депозиттер	25,6	22,1	-0,7	10,2
халық	-4,6	23,9	-7,3	1,5
банктік емес заңды тұлғалар	33,1	21,8	0,5	8,7
Шетел валютасындағы басқа депозиттер	1,8	13,1	7,3	34,4
халық	-5,5	3,8	-0,9	18,9
банктік емес заңды тұлғалар	18,8	30,2	19,2	15,5

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

2004 жылғы 3-тоқсанда өткен кезеңмен салыстырғанда халықтың теңгедегі басқа депозиттері 12,5% өсті, сол уақытта халықтың шетел валютасындағы басқа депозиттері, керісінше, 0,9% қысқарды. Бұл халықтың ақшаны шетел валютасымен емес, ұлттық валютамен сақтағанды артық көретінін білдіреді.

б. Ақша-несие саясатының құралдары және операциялары

2004 жылғы 3-тоқсанда қаржы нарығындағы ахуал екінші деңгейдегі банктер өтімділігінің едәуір өсуімен, сондай-ақ ішкі қарыз алу нарығында Қаржы министрлігінің белсенділігінің артуымен сипатталды.

Банктердің өтімділігін сипаттайтын Ұлттық Банктегі екінші деңгейдегі банктердің корреспонденттік теңгелік шоттарындағы орташа күндік қалдық 2004 жылғы 3-тоқсанда өткен тоқсанмен салыстырғанда 37,5% өсті.

Қаржы министрлігінің бағалы қағаздарды шығаруы 3-тоқсанда 57,7 млрд. теңгені құрады, бұл 2004 жылғы 2-тоқсаннан 54,9% көп. Эмиссияның осындай көлемі республика бюджетінің тапшылығын қаржыландырудағы Қаржы министрлігінің қажеттігіне сәйкес келді. (2004 жылғы 3-тоқсанда 55,2 млрд. теңге).

¹ 2004 жылғы 1 қазанда

² **Аударылатын депозиттер** – бұл 1) кез келген сәтте айыппұлсыз және шектеу қойылмайтын номинал бойынша ақшаға аударуға болатын; 2) чек, тратта немесе жиро-тапсырмалардың көмегімен еркін аударылады; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен пайдаланылатын барлық депозиттер. Аударылатын депозиттер ақша массасының тар мағынадағы бөлігі болып табылады. **Басқа депозиттерге**, негізінен, белгілі бір кезең біткеннен кейін алуға болатын немесе жай коммерциялық операцияларда пайдалану үшін аса қолайсыз алуан түрлі шектеулері бар, жинақтау тетіктеріне қойылатын талаптарға жауап беретін жинақ және мерзімді депозиттер жатады. Сонымен бірге, басқа депозиттерге шетел валютасында көрсетілген салымдар мен депозиттер де кіреді.

Екінші жағынан, айналымдағы Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздарының көлемі қаржы нарығы қатысушыларының, әсіресе, жинақтау зейнетақы жүйесі қатысушыларының қажеттілігін қанағаттандыруға жеткіліксіз болып отыр. Нәтижесінде жинақтаушы зейнетақы қорлары (ЖЗҚ) және зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын ұйымдар (ЗАИБЖҰ) ноталарды инвестициялау құралы ретінде пайдалануға мәжбүр болды. Осыған байланысты, зейнетақы ақшаларының ұзақ мерзімді сипатын және осы бағалы қағаздардың қысқа мерзімділігін ескере отырып, ноталар екінші деңгейдегі банктердің өтімділігін реттеу бойынша Ұлттық Банктің тиімді құралы болудан қалады, өйткені банктер кез келген уақытта ЗАИБЖҰ-ға немесе ЖЗҚ-ға ноталарды сатып жібере алады.

Қаржы министрлігінің бағалы қағаздарының жеткіліксіздігі қайталама нарықтың дамуын тежеп отыр, өйткені бағалы қағаздар қаржы нарығы қатысушыларының портфелінде өтелгенге дейін болады. Сол сияқты Ұлттық Банктің де қысқа мерзімді ставкаларды реттеу бойынша репо операцияларының маңыздылығын көтеру үшін мемлекеттік бағалы қағаздардың меншікті портфелін ұлғайту мүмкіндігі болмай отыр.

Жоғарыда көрсетілген факторларға қарамастан, Ұлттық Банк 2004 жылғы 3-тоқсанда қаржы нарығында жүргізілетін операциялардың көлемін көбейткен жоқ: құралдарды пайдалану бұрынғы деңгейде сақталды не азайды.

Минималды резервтік талаптардың нормативі

Минималды резервтік талаптардың нормативі 2004 жылғы 3-тоқсанда өзгерген жоқ және өтеу мерзімі ағымдағы және келесі айларда жартылай немесе толық басталатын банк міндеттемелерінің 6%-ын құрады.

Минималды резервтік талаптардың нормативін бірінші тәсілмен¹ орындайтын банктердің саны 2004 жылғы 3-тоқсанда 31-ден 33-ке көтерілді. Негізінен банктер минималды резервтік талаптардың нормативін сақтады.

Резервтік активтер орташа алғанда 2004 жылғы 3-тоқсанда резервтеудің қажетті көлемінен 2,4 есеге асып түсті. Мұндай айтарлықтай артықшылық екінші деңгейдегі банктерде өтімділікке байланысты мәселелердің жоқтығын және артық резервтік активтер ұстауына мүмкіндік бар екендігін көрсетеді.

Минималды резервтік талаптардың нормативін екінші тәсілмен² орындайтын банктердің (2 банктің) міндеттемелерінің көлемі шамалы мөлшерді құрады (олардың үлесі қыркүйек айының соңында минималды резервтік талаптардың нормативін бірінші тәсілмен орындайтын банктердің депозиттік міндеттемелерінің шамамен 0,03%-ын құрады) және банк жүйесінің өтімділігіне ешқандай әсер еткен жоқ.

Қысқа мерзімді ноталарды шығару

2004 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру 99,5 млрд. теңгені құрады, бұл 2004 жылғы 2-тоқсанның көлемінен 13,0% аз. Оларды орналастыру көлемінің төмендеуі Қаржы министрлігінің меншікті бағалы қағаздарды шығару бойынша белсенділігінің артуына, сондай-ақ, Ұлттық Банктің ішкі валюта нарығына қатысуының төмендеуіне байланысты болды.

¹ Банктің ақшаны резервтік активтерге орналастыруы

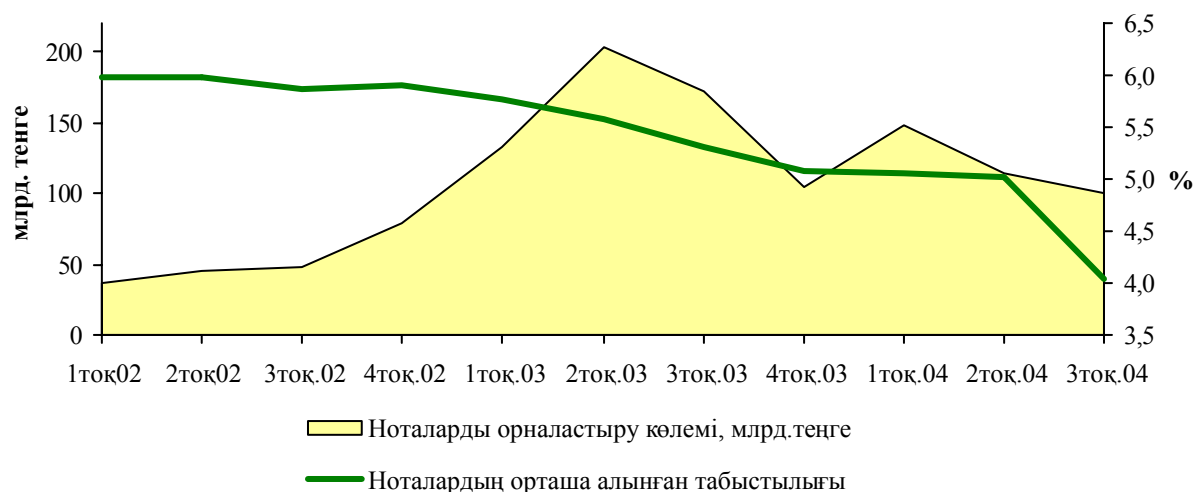
² Банктің ақшаны Ұлттық Банкке депозитке салуы

Қысқа мерзімді ноталарды орналастыру көлемінің қысқаруы өткен тоқсанмен салыстырғанда айналым мерзімі мен олар бойынша тиімді табыстылықтың төмендеуімен жалғасты. Сонымен, 2004 жылғы 3-тоқсанда шығарылатын ноталардың орташа мерзімі 2004 жылғы 2-тоқсандағы 310,53 күнмен салыстырғанда 249,62 күн болды. 2004 жылғы 3-тоқсанның қорытындылары бойынша қысқа мерзімді ноталардың орташа алынған тиімді табыстылығы 4,04% деңгейінде қалыптасты, ал 2-тоқсанда ол 5,02% құрады (6-график).

2004 жылғы 3-тоқсанда, жалпы, айналымдағы дисконтталған құн бойынша қысқа мерзімді ноталардың көлемі 5,0% төмендеді және 2004 жылғы қыркүйектің соңында 296,1 млрд. теңгені құрады. Айналымдағы қысқа мерзімді ноталардың дүрациясы 2004 жылғы маусымның соңындағы 171,47 күннен 2004 жылғы қыркүйектің соңында 145,17 күнге қысқарды (7-график).

6-график

Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру және олар бойынша орташа алынған табыстылық (кезең ішінде)

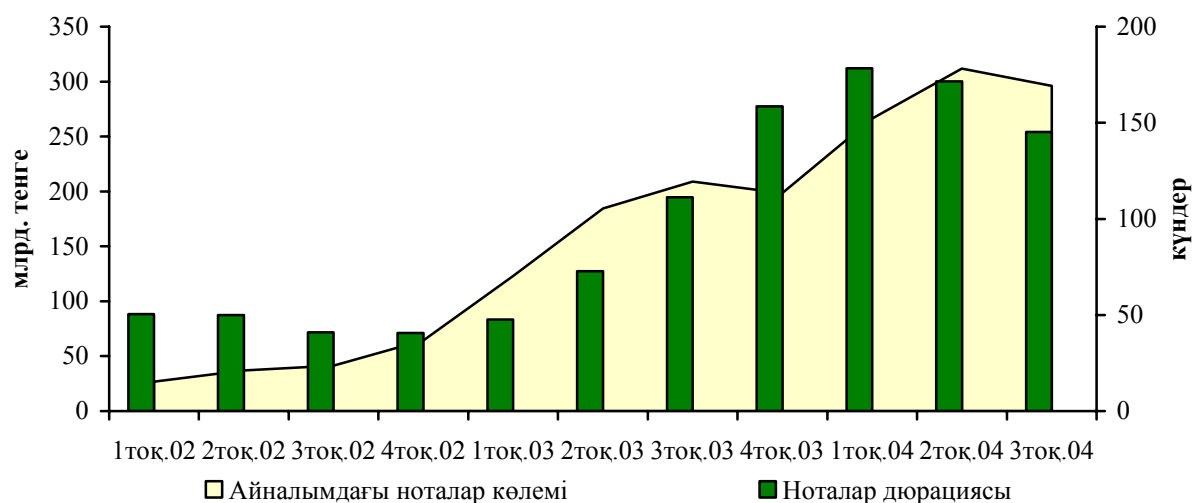

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Нарықта өтімділіктің орнын толтыру мақсатында 2004 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын мерзімінен бұрын өтеу бойынша операциялар жүргізілді. Мерзімінен бұрын өтеудің жалпы көлемі 20,0 млрд. теңгені құрады.

7- график

**Айналымдағы қысқа мерзімді ноталар
(кезеңнің соңында)**

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Репо және кері репо операциялары

Ұлттық Банктің репо операциялары бойынша ресми ставкасы 2004 жылғы шілдеде өткен тоқсандағы базистік пункттің +/-150 ені бойынша 4,5% деңгейінде қалды, ал тамыз және қыркүйекте ол 3,5% төмендеді, ал оның дәлізі +/-200 базистік пунктке дейін кеңейді.

2004 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банк жүргізген репо операцияларының көлемі 159,0 млрд. теңгені құрады, бұл 2004 жылғы 2-тоқсандағы көлемнен 21,0% аз. Сонымен бірге, осы операциялар бойынша орташа алынған ставка едәуір төмендеп, 1,20% (2004 жылғы 2-тоқсанда – 2,58%) болды. Барлық операциялар «овернайт» мерзімімен, яғни келесі жұмыс күні өтеу арқылы жүргізілді.

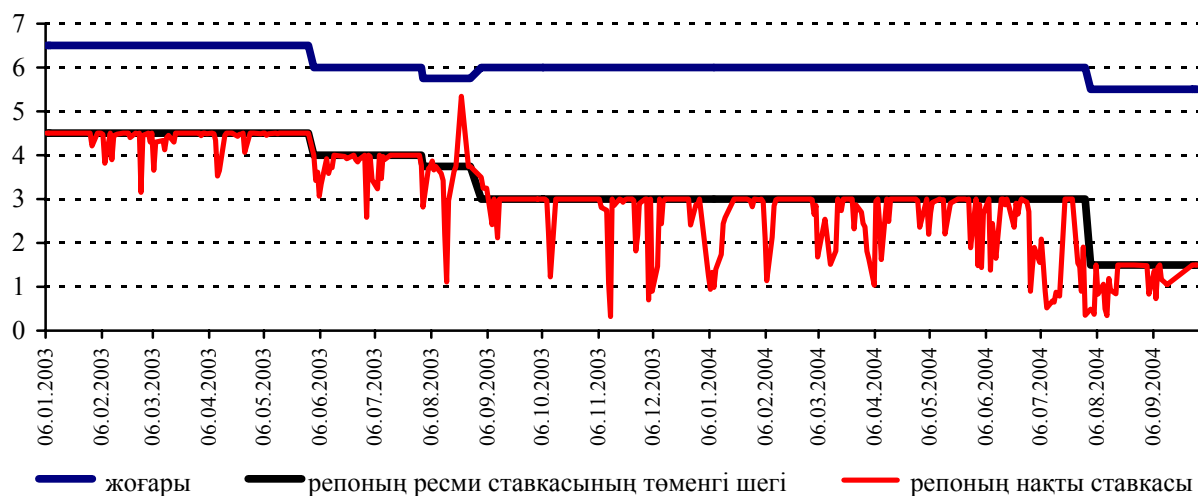
Репо операцияларының көлемі қысқа мерзімді нарықтық ставкаларды тиімді реттеу үшін жеткіліксіз болып табылады, өйткені Ұлттық Банктің портфеліндегі мемлекеттік бағалы қағаздардың көлемі аз күйінде қалып отыр.

Осыған байланысты Ұлттық Банктің екінші деңгейдегі банктермен репо операциялары бойынша орташа алынған ставкасы оның пайыздық ставка дәлізіндегі төменгі шегінен де «шығып отыр». Бұл, сондай-ақ «қысқа мерзімді» ақша салудың шектеулі бағыттарымен және екінші деңгейдегі банктердің жоғары өтімділігімен де түсіндіріледі (8-график).

2004 жылғы 1-тоқсанда кері репо операциялары жүргізілген жоқ.

8- график

Ұлттық Банк операциялары бойынша орташа алынған репо ставкасының динамикасы, %

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Депозиттік операциялар

Екінші деңгейдегі банктердің артық өтімділігін реттеу мақсатында Ұлттық Банк қысқа мерзімді ноталарды шығарумен және репо операцияларын жүргізумен қатар банктерден депозиттер тарту бойынша операцияларды да жүргізді. 2004 жылғы 3-тоқсанда Ұлттық Банк екінші деңгейдегі банктерден 97,1 млрд. теңге депозиттер тартты, бұл 2004 жылғы 2-тоқсаннан 21,4% төмен.

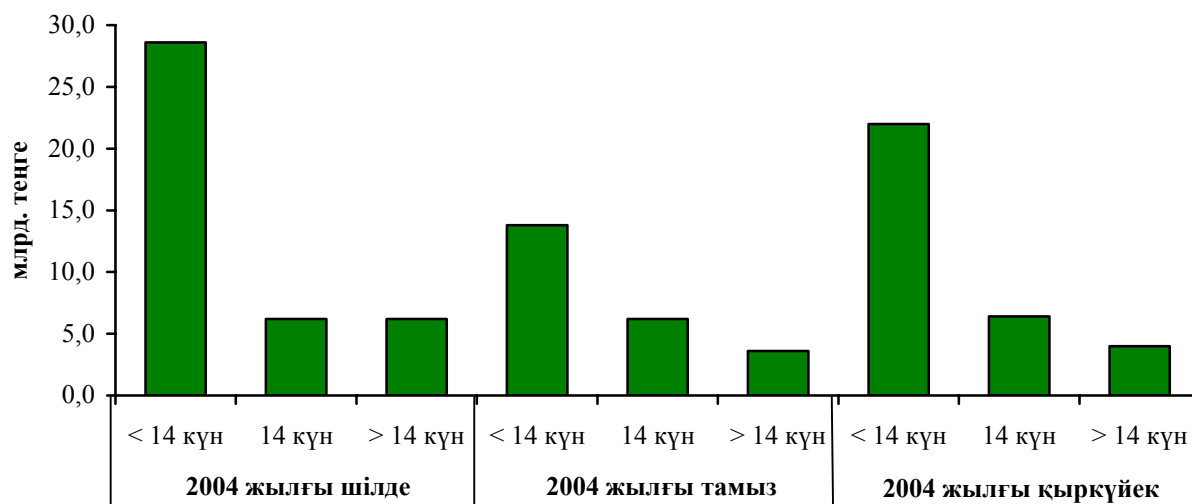
Сонымен бірге депозиттік операциялар мерзімі бойынша қысқа мерзімді ноталар (2004 жылғы 3-тоқсанда шығарылған ноталардың орташа мерзімі 249,62 күнді құрады) және «овернайт» мерзімімен жүргізілетін репо операцияларының арасындағы аралық операциялар болып табылады. Депозиттердің 86% 14 күннен аспайтын мерзімді депозиттер болды (мұнда орташа алынған ставка 14 күндік мерзімдегіге 2,04% және 14 күннен кем мерзімдегіге 1,86% құрады). Депозиттердің қалған бөлігі 2,47% орташа алынған ставка бойынша «бір ай» мерзіммен орналастырылды (9-график).

Банктермен орналастырылған депозиттердің ең төменгі көлемі 50 млн. теңге, ал ең жоғарғы көлемі – 3,0 млрд. теңге болды.

2004 жылдың 3-тоқсанында Ұлттық Банктегі банктердің 1-ден 14 күнге дейінгі мерзімге тартылған валюта депозиттерінің көлемі 1,6% орташа алынған табыстылығы тұсында 334 млн. долл. болды.

9-график

Ұлттық Банкте орналастырылған депозиттер көлемі: көлемі және мерзімдері

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Заемдар беру

2004 жылғы 3-ші тоқсанда Ұлттық Банк 2,4 млрд. теңге сомасында «овернайт» заемдарын берді. Бұл ретте «овернайт» заемдары бойынша ресми ставка бүкіл тоқсан бойына өзгеріссіз қалды – 8%.

Ұлттық Банк 2004 жылғы 3-ші тоқсанда күндізгі заемдар, арнайы мақсаттағы заемдар сияқты заемдардың басқа түрлерін, сондай-ақ соңғы сатыдағы несие беруші ретінде беретін заемдарды екінші деңгейдегі банктерге ұсынған жоқ.

Валюталық бағам

2004 жылғы 3-ші тоқсанда ішкі валюта нарығында түрлі бағыттағы үрдістер байқалды. Олар валютаға сұраным мен ұсыныстың дисбалансымен шартталған жоғары құбылмалылықпен, сондай-ақ ірі ойыншылардың алып-сатарлық әрекеттерімен сипатталды.

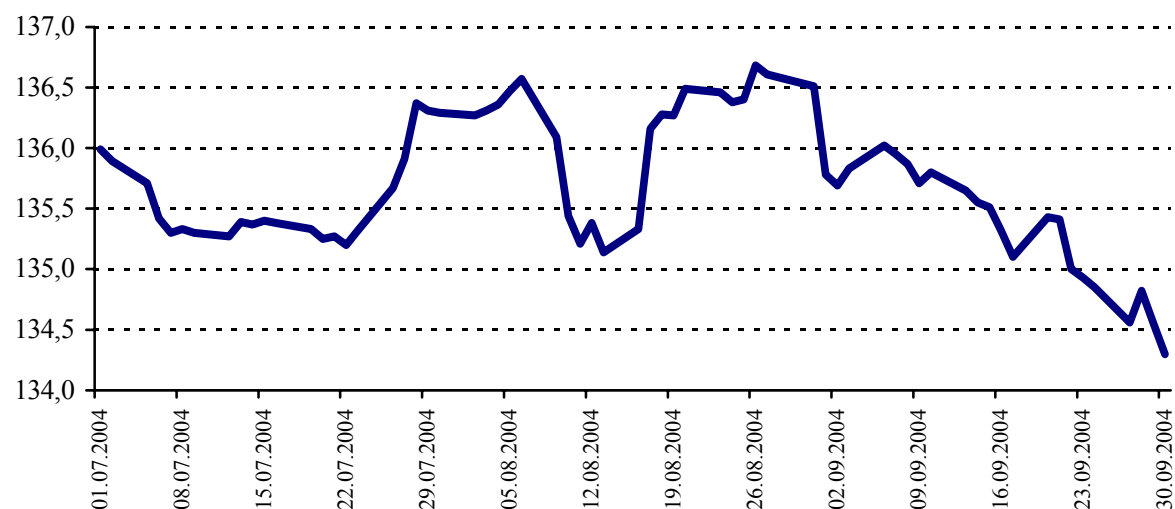
Шілде мен тамызда теңгенің номиналдық көрінісі АҚШ долларына шаққанда тиісінше 0,17% және 0,16% құнсызданды.

Алайда, көрсетілген өзгерістер, мұнайға әлемдік жоғары бағаның сақталуы нәтижесінде елге түсетін валюталық түсімнің жалпы көлемін есепке ала отырып, теңгенің АҚШ долларына бағамы әлсіреуінің басталғанын емес, оның АҚШ долларына қатысты нығаяу қарқынының бәсеңдеуін ғана білдіреді. Қыркүйек айында теңгенің АҚШ долларына бағамының жедел өсуі байқалды, соның нәтижесінде теңге 1,62%-ға нығайды.

Жалпы, 3-тоқсанда теңгенің АҚШ долларына бағамы аз ғана өзгерді: теңгенің АҚШ долларына қатысты биржалық бағамы бір АҚШ долларына 1,29% не 134,30 теңгеге дейін төмендеді (жыл басынан бері – 6,30%). Қарастырылып отырған кезең ішінде АҚШ долларына теңге 1 доллар үшін 134,30-136,68 теңге аралығында өзгерді (10-график). 2004 жылғы 3-тоқсандағы теңгенің орташа алынған айырбас бағамы 1 АҚШ долларына 135,60 теңге болды.

10-график

Теңгенің АҚШ долларына номиналдық айырбас бағамының динамикасы

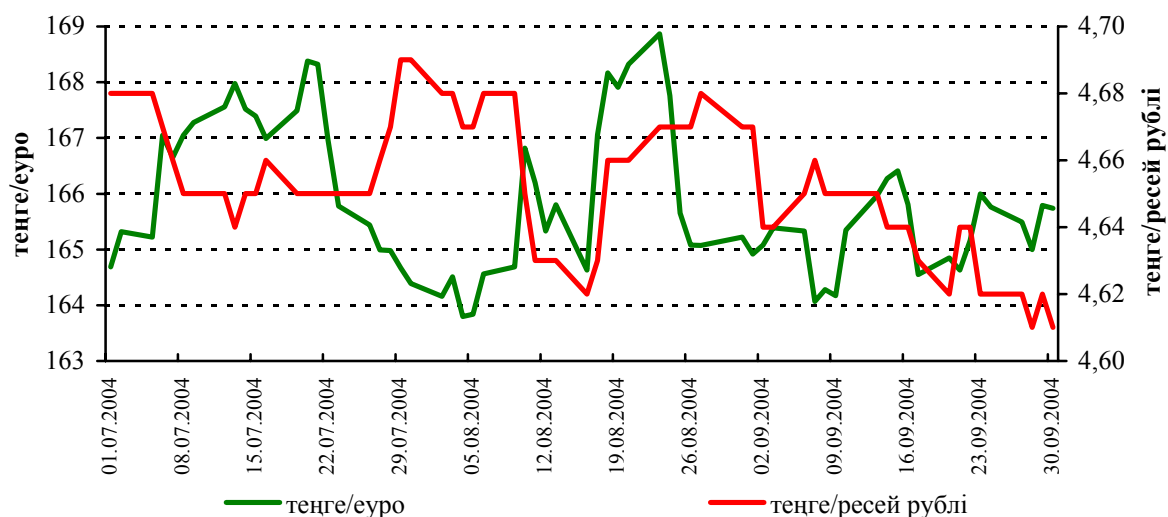

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Еуропа валютасына қатысты теңге бағамының динамикасы ең алдымен, халықаралық қаржы нарықтарындағы ауытқулардың ықпалымен қалыптасты. 2004 жылғы 3-ші тоқсанда теңгенің еуроға ресми бағамы 0,05% құнсызданды және кезеңнің соңында бір еуроға 165,74 теңге болды. Ресей рублі бағамының динамикасы доллар бағамының динамикасына сәйкес болды. Сонымен, 2004 жылғы 3 тоқсанда теңгенің ресей рубліне ресми бағамы 1,91% нығайды (11-график).

11-график

Теңгенің еуроға және ресей рубліне ресми бағамының динамикасы

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

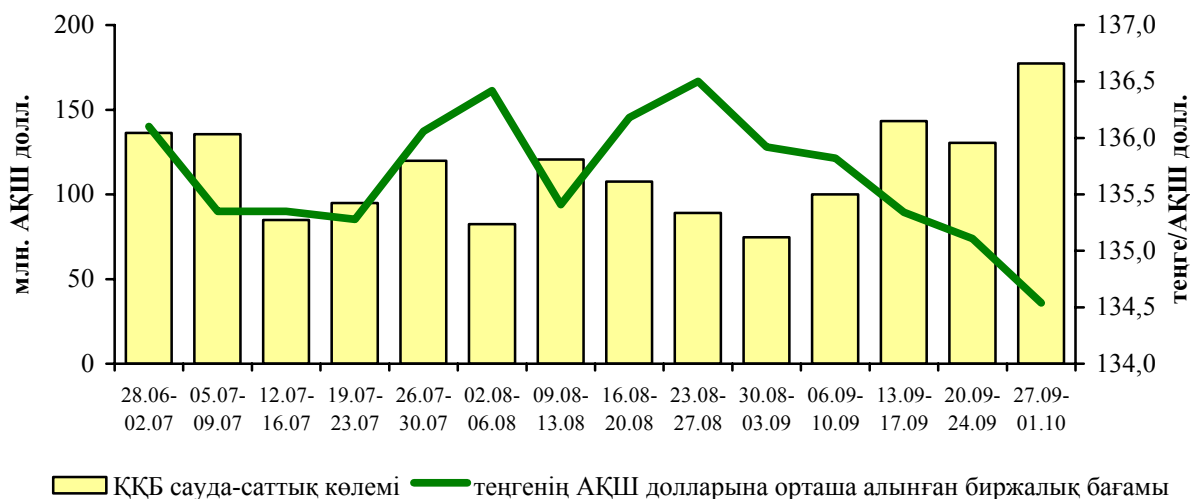
2004 жылғы шілде – қыркүйек аралығындағы кезеңде доллар позициясымен биржалық сауда-саттық көлемі 1,51 млрд. АҚШ долл. астам болды, бұл 2003 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 7,9% кем (12-график).

Биржадан тыс валюта нарығындағы операциялар көлемі 2004 жылғы 3-ші тоқсанда өткен жылғы осындай көрсеткішпен салыстырғанда 48,2% өсіп, 2,51 млрд. АҚШ долл. құрады. Операциялардың ең аз көлемі шілдеде, ең көп көлемі тамызда

байқалды. 3-тоқсанда орташа есеппен ай сайынғы сауда-саттық көлемі 838,1 млн. АҚШ долл. болды (8-кесте).

12-график

Қазақстанның Қор Биржасындағы апта сайынғы сауда-саттық көлемі және теңгенің АҚШ долларына орташа алынған биржалық бағамы

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

8-кесте

Ішкі валюта нарығындағы сауда-саттық көлемі, млн. АҚШ долл.

	1-тоқ. 04	2-тоқ. 04	04. шілде	04. тамыз	04. қырк.	04. 3-тоқ.
ҚҚБ	1683,09	1657,86	495,84	424,68	592,16	1512,67
Банкаралық нарық	1811,02	1991,66	712,83	973,01	828,42	2514,25

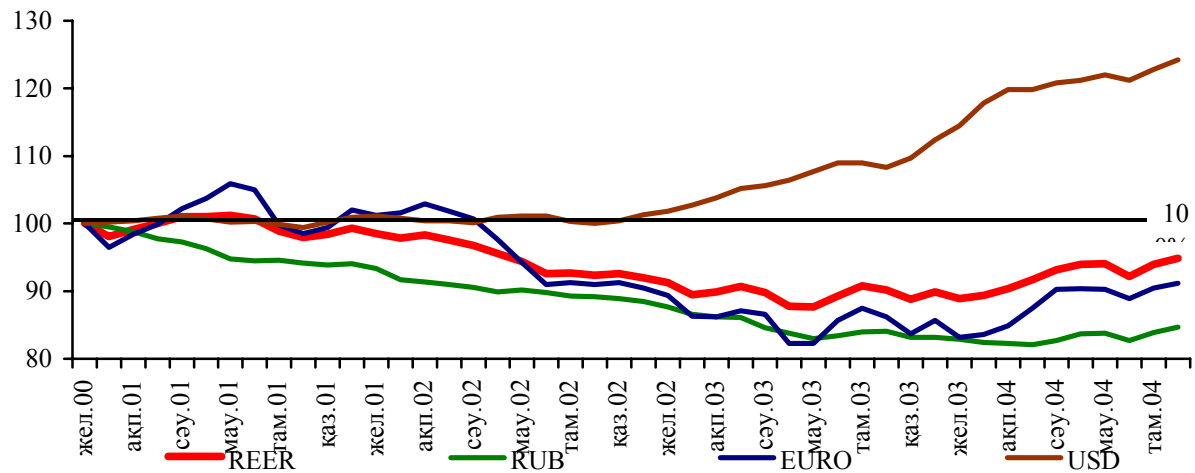
Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Ұлттық Банк 2004 жылғы 3-ші тоқсанда валюта нарығының биржалық және биржадан тыс бөліктерінде өзінің қатысуын барынша азайтты. Ұлттық Банктің қатысу коэффициенті 2,5% жуық болды.

2004 жылғы қыркүйекте теңгенің нақты тиімді айырбас бағамы индексінің өсуі 2003 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 6,7% болды. 2004 жылғы 9 айда теңгенің нақты нығаюы АҚШ долларына қатысты - 8,5%, еуроға – 9,6% және рубльге – 2,1% болды. Теңгенің негізгі валюталарға қатысты нығаюының айтарлықтай қарқынды болуына қарамастан, қазақстандық экспортерлердің сыртқы бәсеке қабілеттілігі 2001 және 2002 жылдарға қарағанда неғұрлым қолайлы деңгейде сақталды (13-график).

13-график

**Нақты айырбас бағамының индексі, %
(2000 желтоқсан=100%)**

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген

Вексельдерді қайта есепке алу

2004 жылғы 3-ші тоқсанда вексельдерді қайта есепке алу жүргізілетін қайта қаржыландыру ставкасы жылдық 7% деңгейінде сақталды.

Қарастырылып отырған кезеңде қайта есепке 1,2 млрд. теңге сомасында 181 вексель қабылданды. Ұлттық Банк портфелінде 2004 жылғы 1 қыркүйекте 1,8 млрд. теңге сомасында вексельдер болды.

Вексельдерді қайта есепке алу бойынша операциялар көлемінің аз болуы салдарынан 2004 жылғы 3-ші тоқсанда Ұлттық Банк екінші деңгейдегі банктердің өтімділігіне ықпал етпеді.

4. Инфляция болжамы

Ағымдағы шығарылымнан бастап, Ұлттық Банк, «Инфляцияға шолудың» алдындағы шығарылымында қарастырылып кеткен, қазір талдау жасалып отырған кезеңге болжамды бағалауды, сондай-ақ, бұрынғыдай бір тоқсанның орнына екі тоқсанға алға инфляция бойынша болжауды жариялай бастайды. Осы бағалаулар мен болжамдар бұдан кейін тұрақты түрде жетілдіріледі, ал болжау кезеңі мүмкіндігіне қарай өсіп отырады.

а. 2004 жылдың 3-тоқсанына инфляция болжамын бағалау

3-тоқсанда инфляцияның нақты деңгейі (1,4%) болжанатын көрсеткіштен айтарлықтай асып кетті (0,1-0,2%). Көп жағдайда бұл болжам кезінде есепке алынбаған факторлардың ықпал ету нәтижесінде болды.

Өткен жылдарда бағаның жалпы деңгейіндегі үрдісті тауарлардың және қызмет көрсетудің жекелеген түрлері айқындаған болса, ағымдағы жылы іс жүзінде барлық тұтыну тауарлары және қызмет көрсетулер бойынша салыстырмалы түрде алғанда бағаның бірқалыпты өсуі байқалады. 3-ші тоқсанда көкөніс пен жеміс-жидекке бағаның күтілген айтарлықтай төмендеуі байқалған жоқ. Оларға бағаның төмендеуі орташа алғанда 2000-2003 жылдардағыға қарағанда 2 есеге жуық аз болды. Тек осы жағдай ғана инфляцияның 0,3% артық өсуіне себеп болды. Сонымен қатар, талданып отырған кезеңдегі жұмыртқа бағасының айтарлықтай өсуі (әдетте өткен жылдардың 4-ші тоқсанына сәйкес келетін) инфляцияны тағы да 0,2%-ға көтерді.

Күтілген бағаға қарағанда бағаның неғұрлым жоғары өсуі басқа да тауарлар мен қызмет көрсетулерге де белгіленді.

Шамасы, болжау кезінде, кейінгі жылдарда байқалып отырған, тұтынушылық және инвестициялық сұраныстың айтарлықтай өсу факторы толық есепке алынбаған. Егер осының алдындағы жылдарда бұл фактор инфляцияға айтарлықтай ықпал етпесе, ал ағымдағы жылы, олардың көлемі экономиканың бұдан әрі өсуіне септігін тигізгенімен қатар, инфляцияға әкеле отырып, «шекте массаға» жеткені ықтимал.

2004 жылғы 3 тоқсанда инфляцияның бірқатар факторлары Ұлттық Банкпен дұрыс бағаланғанын атап айту қажет. Бұлар – бензин және жанар-жағар май материалдары бағасының өсуі, бірқалыпты салық-бюджет саясаты, екінші деңгейдегі банктердің белсенді несиелік саясаты, сондай-ақ шетел валютасының құйылуы.

б. 2004 жылдың 4-тоқсанына инфляция болжамы

Өткен жылдардан көрініп отырғанындай, 4-тоқсан, әдетте, жыл бойғы инфляцияның ең жоғары деңгейімен сипатталады және көп жағдайларда маусымдық факторларға байланысты болады. Осылайша, 2004 жылғы 4-тоқсанда инфляцияның бұдан әрі өсуі күтіледі.

Ағымдағы жылдың соңғы айларындағы негізгі инфляциялық факторлары болып негізінен жылдың аяғында өсіп отыратын халықтың жоғары тұтынушылық сұранысы мен мұнайдың әлемдік нарығындағы жағдайы табылады.

Ағымдағы жылдың 4-тоқсанына мемлекеттік бюджет шығысының 30% сәйкес келеді. Бірақ бұл факт айтарлықтай қауіп тудырмайды, өйткені мұндай жағдай барлық соңғы жылдарға тән сипат, сондықтан болжам жасау кезінде есепке алынады.

2004 жылғы 4-тоқсанда тұтыну бағасының өсуіне септігін тигізетін факторлардың ішінде, сонымен қатар, екінші деңгейдегі банктердің белсенді несиелік

саясатын, сондай-ақ шетел валютасының әкелінуін атап айтуға болады. Алайда Ұлттық Банктің қазіргі уақытта ақша базасының айтарлықтай ұлғаюына және инфляцияның жоғарылауына жол бермеу үшін қажетті мүмкіндіктері бар.

Тұтастай алғанда, 2004 жылғы 4-тоқсанның қорытындысы бойынша инфляция 2,8-3,0% шегінде қалыптасатыны күтілуде, бұл көрсеткіш жыл аяғында 6,7-7,0% немесе орташа жылдық көрсеткішпен 6,9% сәйкес келеді (14-график).

с. 2005 жылдың 1-тоқсанына инфляция болжамы

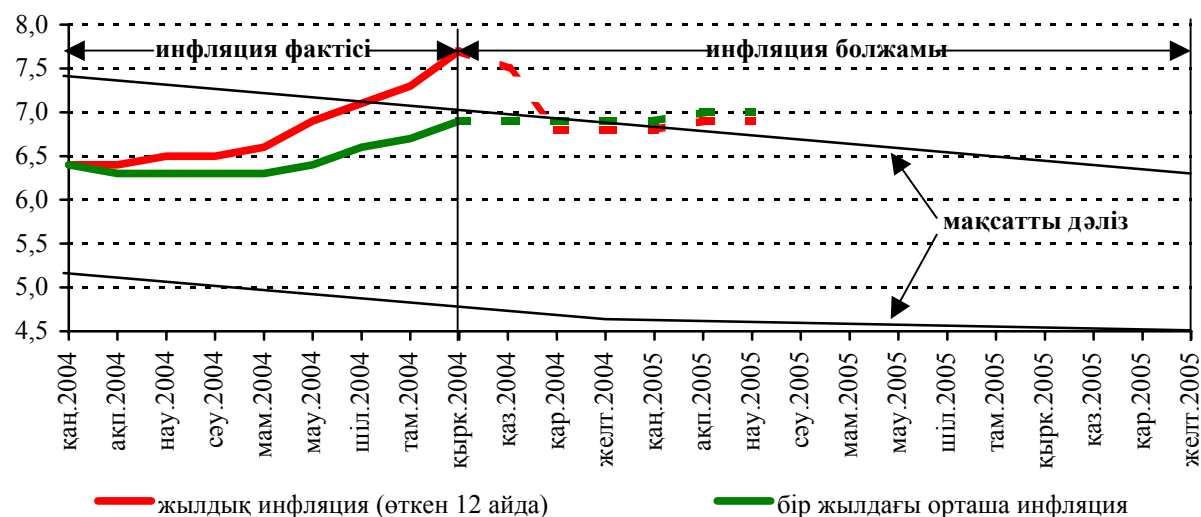
2005 жылдың 1-тоқсанына арналған инфляция болжамы 1,6% құрайды және 2004 жылғы осындай кезеңдегі нақты инфляциядан біршама асады (1,5%). Жалпы, ол өткен жылдарға тән болған 1-тоқсанның инфляциялық үрдістеріне сәйкес келеді.

Бұл болжамға бірнеше жағдайдың негіз болғанын қосымша айта кету қажет. Біріншіден, бұл - инфляция динамикасындағы маусымдылық, яғни «жоғары» 4-тоқсаннан кейін инфляция деңгейінің төмендеуін білдіреді. Екіншіден, 2004 жылы инфляцияның өсуін қамтамасыз етіп келген және қамтамасыз ететін факторлардың күші сақталады. Үшіншіден, Ұлттық Банк 2004 жылғы 4-тоқсанда және 2005 жылғы 1-тоқсанда қолдануды көздеп отырған ақша-несие саясатын қатайту жөніндегі шаралар инфляцияға, негізінен 2005 жылдың 2-тоқсанынан бастап ықпал ететін болады. Бұл ақша-несие саясаты құралдарының инфляцияға ықпалының кешігуіне байланысты, яғни уақытша алшақтық болады. Қайта қаржыландыру ставкасының көтерілуі келесі жылы теріс ықпал ететін факторларды әлсіретуге жағдай жасайды.

2005 жылғы 1-тоқсанда жылдық инфляцияның деңгейі болжанатын шектен “шығуы” әбден ықтимал. Алайда, біздің бағалауымыз бойынша, бұдан әрі инфляция төмендейтін болады, бұл – 2005 жылдың қорытындысы бойынша оны мақсатты дәлізде ұстауды қамтамасыз етеді (14-график).

14-график

Инфляция фактісі және болжамы (өткен жылдың тиісті айына қарағанда %)

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің мәліметтеріне негізделген